Список використаних джерел

1. Черчик Л. М. Проектний менеджмент. Теоретичний курс: навчальний посібник. Луцьк: Волинський національний університет імені Лесі Українки, 2022. 186 с. URL: https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/22051/3/proektn_megment_pos.pdf
2. Ситник Н. І., Пермінова С. А., Чупріна М. О. Дизайн-мислення як інструмент організаційного навчання // Економічний простір. 2022. № 180. С. 148–157. URL: https://ela.kpi.ua/server/api/core/bitstreams/786a8ff9-9be1-433d-a5b0-3a86bb9585b2/content
3. Янович В. О. Хмарні технології в управлінні проєктами: методичні рекомендації. Житомир: ЖДУ ім. І. Франка, 2021. 64 с. URL: http://eprints.zu.edu.ua/33187/1/Методичка_Хмарні%20технології.pdf

Н. М. Майстренко,
аспірантка,
кафедра інформаційних систем в управлінні та обліку;
Державний університет "Житомирська політехніка", м. Житомир

ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УПРАВЛІННЯ ПРОВАДЖЕННЯМ ЦИРКУЛЯРНОЇ ЕКОНОМІКИ В СІЛЬСЬКОМУ ГОСПОДАСРТВІ

Україна є одним із провідних світових виробників та експортерів продукції сільського господарства, що дозволяє не лише забезпечувати внутрішні потреби, але й активно впливати на міжнародні ринки. Завдяки значному обсягу експорту, частка України в глобальній торгівлі сільськогосподарською продукцією перевищує 10 %. У 2023 році було експортовано 16,1 млн тон пшениці до 65 країн, 26,2 млн тон кукурудзи до 80 країн і 5,7 млн тон соняшникової олії до 130 країн світу [1]. Однак поряд із зростанням виробництва сільськогосподарської продукції спостерігається й пропорційне збільшення обсягів відходів, що створює необхідність розробки ефективних механізмів їх утилізації та переробки.

У сучасних умовах проблема раціонального використання та утилізації сільськогосподарських відходів набуває особливої актуальності. Україна не є винятком у цьому процесі, адже інтенсивний розвиток аграрного сектору супроводжується зростанням кількості відходів, що потребують ефективного управління. Аналітичні дослідження, офіційні документи та звіти урядових і неурядових організацій підтверджують критичний стан системи поводження з відходами в країні. Відходи є не лише екологічною, а й економічною проблемою, що вимагає комплексного підходу до їх мінімізації, переробки та вторинного використання.

На сучасному етапі впровадження принципів циркулярної економіки в аграрному секторі України існує низка невирішених проблем, серед яких: недосконаліть законодавчої бази, відсутність чітких нормативно-правових механізмів регулювання процесів управління відходами, а також недостатня кількість підприємств, що здійснюють переробку власних відходів для виробництва біопалива або використання їх як вторинної сировини. Водночас уряд України визначає розвиток безвідходного виробництва як пріоритетний напрям економічної політики. Зокрема, з цією метою затверджено Національну стратегію управління відходами до 2033 року [2], яка передбачає формування ефективної системи поводження з відходами на державному та регіональному рівнях, скорочення обсягів їх утворення, переробку та повторне використання.

Таким чином, актуальність дослідження обумовлена необхідністю вдосконалення механізмів управління відходами сільськогосподарських підприємств у контексті розвитку циркулярної економіки, що сприятиме підвищенню екологічної та економічної стійкості сектору сільськогосподарського виробництва України.

Чинне законодавство не встановлює спеціального механізму обліку та оцінки відходів. У зв'язку з цим організація бухгалтерського обліку потребує вдосконалення, що передбачає формування інформації про відходи сільськогосподарського виробництва для прийняття ефективних управлінських рішень щодо поводження з ними.

Формування ефективної облікової політики є ключовим аспектом організації обліку відходів. Вона є інструментом управління підприємством, сприяє підвищенню його соціальної відповідальності та пришвидшує перехід до принципів циркулярної економіки. Окрім загальних елементів облікової політики, зокрема форми ведення обліку, способу організації бухгалтерського обліку та інших обов'язкових компонентів, аграрним підприємствам доцільно додатково включити такі елементи, що стосуються обліку відходів: перелік видів відходів, що можуть утворюватися внаслідок господарської діяльності, та їхній стан; періодичність ведення обліку відходів; визначення місць утворення відходів у межах підприємства; нормативи утворення відходів; можливі напрями використання та утилізації відходів; класифікація відходів за видами та ступенем їхньої придатності для повторного використання; методи оцінки відходів.

Наступним питанням організації бухгалтерського обліку є формування робочого плану рахунків для обліку відходів у сільськогосподарських підприємствах. Для обліку відходів виробництва сільськогосподарських підприємств пропонуємо використовувати рахунок 20 «Запаси», зокрема субрахунок 208 «Матеріали сільськогосподарського призначення». Аналітичний облік відходів в межах субрахунку 208 рекомендується здійснювати за такими напрямами: вид виробництва (основне, промислове, допоміжне); тип відходів основного виробництва (відходи рослинництва, відходи тваринництва); за характером використання: органічні / неорганічні; зворотні / безповоротні; безпечні / мало небезпечні.

Запропонований зріз аналітичних рахунків для обліку відходів дозволить підвищити якість їх обліку, сприятиме ефективному управлінню та відповідатиме принципам циркулярної економіки.

Використання спеціальних рахунків для обліку відходів у сільськогосподарських підприємствах сприятиме більш ефективному управлінню ресурсами та їх раціональному використанню. *Основними перевагами застосування таких рахунків є:*

– підвищення ефективності управління відходами – можливість моніторингу ефективності методів поводження з відходами, коригування управлінських рішень на основі отриманих фінансових і виробничих результатів;

– прозорість і відповідальність у використанні ресурсів – впровадження спеціалізованих рахунків підвищує прозорість у розподілі ресурсів, забезпечується більш точне відображення даних в екологічній та фінансовій звітності;

– контроль витрат – ведення окремих рахунків дозволяє відстежувати витрати, пов’язані з утилізацією та використанням відходів, а також відбувається оптимізація витрат і мінімізація непередбачених фінансових втрат підприємства.

Не менш важливим в організації обліку відходів є документування. До 07.09.2023 р. документом для обліку відходів була форма 1-ВТ «Облік відходів та пакувальних матеріалів і тари» [3]. Специфіка діяльності аграрного сектору вимагає гнучкого підходу до відображення операцій з відходами адже більшість відходів сільського господарства можуть передбачати декілька способів поводження з ними.

З урахуванням особливостей класифікації відходів сільського господарства встановлено, що первинний документ з оприбуткування відходів основного виробництва повинен включати інформацію про найменування відходів, вид виробництва, походження (органічні, неорганічні), зворотні/безповоротні, клас небезпеки, одиниця виміру, кількість, вартість одиниці, кореспонденція рахунків, сума, спосіб поводження з відходом. Розкриття вказаної інформації в бухгалтерському обліку сприятиме формуванню достовірної управлінської та статистичної звітності для оптимізації процесу поводження з відходами.

Таким чином, запропонована організація бухгалтерського обліку дозволяє підвищити ефективність управління відходами, забезпечити точність фінансової та екологічної звітності, а також сприяє реалізації концепції циркулярної економіки у сільськогосподарських підприємствах.

Результати дослідження свідчать, що відходи є частиною запасів підприємства, які повинні обліковуватися відповідно до принципів бухгалтерського обліку та класифікації запасів. У зв’язку з цим удосконалення методики обліку зворотних відходів доцільно здійснювати через уточнення ключових елементів методу бухгалтерського обліку, зокрема механізмів оцінки при їх оприбуткуванні та вибутті.

Відповідно до п. 2.13 Методичних рекомендацій № 2 [4], первісна вартість запасів, що утворюються в результаті зворотних відходів виробництва, визначається за чистою вартістю реалізації, якщо такі відходи планується продати.

Метод оцінки первісної вартості відходів має бути закріплений в обліковій політиці підприємства. Оскільки метод оцінки запасів залежить від джерела їх виникнення, у випадку сільськогосподарських підприємств, що самостійно виготовляють продукцію, первісна вартість відходів формується на основі їх виробничої собівартості.

Щодо безповоротних відходів, які не можуть бути повторно використані, їх вартість включається до собівартості основної продукції. При цьому такі відходи обліковуються лише у кількісному вираженні та підлягають подальшій утилізації.

Зворотні відходи, будучи частиною запасів підприємства, можуть оцінюватися за тими ж методами, що й інші матеріальні запаси. *Відповідно до пп. 2.17 та 2.18 Методичних рекомендацій № 132 [5], передбачено такі положення:*

1) зменшення собівартості продукції – вартість матеріальних запасів, які входять до складу собівартості продукції, зменшується на вартість зворотних відходів. Це стосується залишків сировини та інших матеріальних ресурсів, які згідно з технологічним процесом можуть бути повторно використані в інших цехах або підрозділах підприємства для виробництва нової продукції, виконання робіт чи надання послуг;

2) формування ціни на зворотні відходи – оцінка відходів може здійснюватися такими способами: за справедливою вартістю запасів, на заміну яких вони використовуються, за вирахуванням додаткових витрат, пов’язаних з підготовкою до їх використання; за справедливою вартістю відходів за вирахуванням витрат на їх збирання та обробку; за справедливою вартістю запасів, на заміну яких вони використовуються, якщо відходи повноцінно замінюють сировину.

Процес калькулювання зворотних відходів може здійснюватися аналогічно до розрахунку собівартості продукції, робіт або послуг. *Основні етапи калькулювання включають:* розрахунок загальної собівартості отриманих відходів під час виробництва продукції; визначення фактичної собівартості кожного виду відходів залежно від їхньої природи, класифікаційної групи та можливості подальшого використання; розрахунок собівартості одиниці відходу для різних класифікаційних груп (за необхідності).

Запропонований підхід до калькулювання сприятиме точному відображенню процесів поводження з відходами у фінансовій звітності підприємств, що забезпечить ефективне управління ресурсами та відповідність принципам циркулярної економіки.

Ефективне управління підприємством значно залежить від достовірності, повноти та своєчасності інформації стосовно характеру здійснюваних господарських процесів для отримання фінансових результатів діяльності.

Найважливішим джерелом цього є внутрішня звітність. Внутрішня звітність може стати ефективним механізмом управління відходами сільськогосподарських підприємств. *Щоб задовольнити вимоги управлінського персоналу в інформації, необхідній для управління підприємством, в управлінській звітності варто відображати таку інформацію щодо відходів:*

– кількість утворення відходів за різними класифікаційними групами. Така інформація у внутрішній звітності підприємства допоможе виділити напрями поводження з такими відходами, адже різні відходи потребують різні умови, шляхи використання. *Це допоможе управлінському персоналу визначити ефективні шляхи використання кожного виду відходів.*

– відхилення від нормативно-допустимої кількості утворення відходів. Дана інформація дозволить оцінити ефективність виробничого процесу та виявити недоліки при виробництві певної продукції. Внаслідок цього, можна знайти шляхи вирішення проблем, що виникли та оптимізувати, а в кращому випадку зменшити утворення відходів.

– напрями використання відходів. Інформація, щодо того, які відходи та яка кількість була спрямована на реалізацію сторонньому підприємству, на виробництво біоенергії чи утилізацію допоможе оцінити те, наскільки екологічно підприємство реалізує відходи, утворені під час виробництва.

– сума витрат на утилізацію або сума можливого доходу від реалізації відходів. Висвітлення цієї інформації у внутрішній звітності допоможе оцінити, наскільки вигідно утилізувати відходи або ж реалізувати їх. Це допоможе управлінському персоналу визначити, який з напрямків реалізації є більш вигідним для підприємства.

– кількість утворення відходів за різними виробничими процесами. Дозволить оцінити, яка з діяльності є більш вигідною, адже утворює менше відходів. Також управлінці зможуть змінити наприклад технологію виробництва тієї діяльності, яка утворює більшу кількість відходів. Більше того, теоретично це дасть змогу виявити зношеність основних засобів, що задіяні у виробничій діяльності, наслідком чого і буде збільшення кількості відходів.

Управлінський звіт який розкриває перераховані дані, дозволить забезпечити управлінський персонал інформацією щодо: кількості утворених відходів за місцями виникнення; способів поводження з утвореними відходами; суми витрат та доходів від різних способів поводження з утвореними відходами; фінансових результатів щодо операцій з утвореними відходами на підприємстві. Це сприятиме прийняттю обґрунтованих управлінських рішень та підвищенню ефективності діяльності сільськогосподарських підприємств.

Отже, інформаційне забезпечення управління відходами відіграє важливу роль у впровадженні принципів циркулярної економіки. Виконуючи свою інформаційну функцію, бухгалтерський облік сприяє формуванню комплексної інформаційної бази для внутрішніх і зовнішніх користувачів, що дозволяє оптимізувати процеси виробництва та реалізації відходів, а також мінімізувати їхній негативний вплив на довкілля. Це, своєю чергою, сприяє інтеграції

принципів циркулярної економіки у діяльність українських агропідприємств та підвищенню рівня їхньої соціальної відповідальності.

Список використаних джерел

1. На розмінованих землях України вже можна виростити 1 млн т зерна, 2024. URL: https://niss.gov.ua/doslidzhennya/ekonomika/ahrarnyy-sektor-ukrayiny-u-2023-rotsi-skladovi-stiykosti-problemy-ta (дата звернення: 20.11.2024)

2. Проєкт Національного плану управління відходами до 2033 року. Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України – офіційний сайт. URL: https://mepr.gov.ua/ (дата звернення: 20.11.2024)

3. Про затвердження типової форми первинної облікової документації N 1-ВТ "Облік відходів та пакувальних матеріалів і тари" та Інструкції щодо її заповнення : Наказ М-ва охорони навколиш. природ. середовища України від 07.07.2008 № 342. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0824-08#Text (дата звернення: 28.11.2024)

4. Про затвердження Методичних рекомендацій з бухгалтерського обліку запасів : Наказ від 10.01.2007 № 2. URL: https://zakon.rada.gov.ua /rada/show/v0002201-07#Text (дата звернення: 08.01.2025)

5. Про затвердження Методичних рекомендацій з планування, обліку і калькулювання собівартості продукції (робіт, послуг) сільськогосподарських підприємств : Наказ від 18.05.2001 № 132. URL: https://zakon.rada.gov.ua /rada/show/v0132555-01#Text (дата звернення: 21.01.2025).